

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

احکام کنسان

مطابق با فتاوی مرجع عالیقدر
حضرت آیت الله العظمی سیستانی (مد ظله العالی)

زیر نظر استاد محمد تقی فیاض بخش

ویراست اول: فروردین ۱۴۰۲

سرشناسه: سیستانی، سیدعلی، ۱۳۰۹ -
Sistani, Ali

عنوان و نام پدیدآور: احکام گناهان مطابق با فتاوی
مرجع عالیقدر حضرت آیت الله العظمی سیستانی (مد
ظله العالی)/ زیر نظر محمدتقی فیاض بخش؛ گردآوری
و تدوین سجاد رازگردانی، محمدتقی جوادی؛ [به
سفارش] هیئت علمی موسسه فرهنگی هنری جلوه نور
علوی.

مشخصات نشر: تهران: فیض فرزانه، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری: ج. ۸؛ ۵/۲۱×۵/۱۴ س.م.

شابک: : دوره: ۱-۸-۹۷۵۷۵-۶۲۲-۹۷۸؛ ۳۰۰۰۰ ریال:

۶-۳-۹۷۵۷۵-۶۲۲-۹۷۸؛ ۱-۳۵۰۰۰۰ ریال: ج. ۲۹۷۸

: ۰-۵-۹۷۵۷۵-۶۲۲؛ ۳۳۰۰۰۰ ریال: ۳-۹۷۸-۶۲۲؛ ج. ۳

۷-۶-۹۷۵۷۵؛ ۳۵۰۰۰۰ ریال-۹۷۵۷۵-۶۲۲-۹۷۸ :: ج. ۴

۴-۷-۲۵۰۰۰۰ ریال: ۱-۸-۹۷۵۷۵-۶۲۲-۹۷۸؛ ج. ۵:

۳۶۰۰۰۰ ریال: ۸-۹-۹۷۵۷۵-۶۲۲-۹۷۸؛ ج. ۶: ۳۴۰۰۰۰

ریال: ج. ۷: ۹-۱-۹۷۵۷۵-۶۲۲-۹۷۸؛ ۳۰۰۰۰۰ ریال:

ج. ۸: ۱-۶-۹۷۵۷۵-۶۲۲-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: ج. ۲-۸ (چاپ اول: ۱۴۰۱) (فیبا).

یادداشت: کتابنامه.

مندرجات: ج. ۱. احکام شرعی مربوط به توبه و مسایل

پیرامون آن. -- ج. ۲. احکام گناهان زبان. -- ج. ۳.

احکام گناهان مالی. -- ج. ۴. احکام گناهان روابط زن
و مرد و ملحقات آن. -- ج. ۵. احکام گناهان مربوط
به موسیقی و ملحقات آن. -- ج. ۶. احکام مرتبط با
حقوق عمومی. -- ج. ۷. احکام گناهان اعتقادی. --
ج. ۸. احکام گناهان مربوط به خوردن و آشامیدن.

موضوع: فقه جعفری -- رساله عملیه
Islamic law, Ja'fari -- Handbooks, manuals, etc

فتاویهای شیعه -- قرن ۱۴

۲۰th century -- Fatwas, Shiites

گناه (اسلام)

Sin -- Islam

صفات رذیله

Vices

شناسه افزوده: رازگردانی، سجاد، ۱۳۷۳-

شناسه افزوده: جوادی، محمدتقی، ۱۳۶۸-

شناسه افزوده: فیاض بخش، محمدتقی، ۱۳۳۲-

شناسه افزوده: موسسه فرهنگی هنری جلوه نور علوی

رده بندی کنگره: BP۱۸۳/۹

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۴۲۲

شماره کتابشناسی ملی: ۸۸۰۵۷۱۵

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

مؤسسه فرهنگی هنری جلوه نور علوی

تلفن: ۳۳۹۸۷۹۹۰ (۰۲۱)، ۰۹۰۳۳۹۸۷۹۹۰

سایت: www.jelveh.org

احکام گناهان

مطابق با فتاوی مرجع عالی قدر، آیت الله العظمی سیستانی (مد ظله العالی)

زیر نظر استاد محمدتقی فیاض بخش

گردآوری و تدوین: سجاد رازگردانی و محمدتقی جوادی

ناشر: انتشارات فیض فرزانه

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۲

شابک: ۰۰-۱۴-۵۷۹۶-۶۲۲-۹۷۸

تمامی حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به مؤسسه فرهنگی هنری جلوه نور علوی ع است.

فهرست مطالب

فهرست مطالب	۵
مقدمه	۱۰
اهمیت اخلاق و مسائل اخلاقی	۱۰
اهمیت شناخت حلال و حرام	۱۱
جایگاه ویژه انجام واجبات و ترک محرمات، در سیر به سوی «توحید»	۱۲
شناخت محرمات، لازمه توبه صحیح و پیشگیری از ارتکاب دوباره	۱۶
تبیین مقصود از «احکام گناهان»	۱۸
پیشینه «احکام فقهی گناهان»	۱۹
تدوین مجموعه کتاب‌های «احکام گناهان»	۲۰
مراحل گردآوری و تدوین این اثر	۲۱
توبه	۳۰
«توبه»، در ثقلین	۳۰
احکام کلی «توبه»	۳۳
احکام گناهان «زبان»	۳۵
دروغ	۳۵
غیبت	۴۴
تهمت	۵۲

نقّامی (سخن چینی) و تفرقه افکنی	۵۴
فحش و دشنام	۵۷
هجاء مؤمن	۶۰
لعن و نفرین به ناحق	۶۲
تحقیر، توهین و استهزا (تمسخر)	۶۳
مراء و جدال	۷۰
تجسس و افشای سر	۷۳
خلف وعده یا بدقولی	۷۵
شکستن قَسَم و نذر و عهدِ شرعی	۷۸
گفتار بدون علم و حجت	۸۴
إفتا (فتوادادن) و قضاوت به ناحق	۸۷
شهادت به ناحق و کتمان حق	۸۹
اظهار برخی رذائل اخلاقی (حسد، کبر، تفاخر، ریا و...)	۹۲
احکام گناهان «مالی»	۹۶
معاملات، مشاغل و درآمدهای حرام	۹۶
ربا	۱۱۳
برخی از محرمات مربوط به بانکداری	۱۲۵
تدلیس و غش در معامله	۱۳۰
نجش	۱۳۴
تطفیف (کم فروشی)	۱۳۵
احتکار	۱۳۸
رشوه	۱۴۰
اکل (خوردن) مال یتیم	۱۴۴
غصب	۱۴۷

سرقه و دزدی	۱۵۵
احکام گناهان «روابط زن و مرد و ملحقات آن»	۱۵۸
محرمات مربوط به پوشش و حجاب	۱۵۸
نگاه حرام	۱۷۷
لمس و مس حرام	۱۹۱
استشمام و عطرزدن حرام	۲۰۰
دوستی و معاشرت‌های نامشروع با نامحرم	۲۰۱
استمنا	۲۰۷
زنا	۲۱۲
قیادت (واسطه‌گری برای فحشا) و دیات	۲۱۵
لواط و ملحقاتش (شامل «مساحقه» و...)	۲۱۷
قذف	۲۲۰
احکام گناهان مربوط به «لهو و لعب» (موسیقی حرام، رقص، قمار)	۲۲۱
غنا و موسیقی حرام	۲۲۱
رقص	۲۲۹
قمار و شرط‌بندی	۲۳۱
احکام گناهان مربوط به «حقوق و تعاملات خانوادگی و اجتماعی»	۲۳۷
ایذا (آزار و اذیت کردن)	۲۳۷
حبس و تضییع حقوق واجب مردم (عدم رعایت حق الناس)	۲۴۵
عاق والدین و ترک حقوق واجیشان	۲۵۸
قطع رجم	۲۶۴
سقط جنین	۲۶۸
خیانت و پیمان شکنی	۲۷۲
کوتاهی در رفع حوائج مسلمان	۲۷۵

۲۷۸.....	اظهار دشمنی و قهر و... با مسلمان
۲۸۰.....	قانون شکنی و رعایت نکردن قوانین نظام اسلامی
۲۸۷.....	احکام گناهان مربوط به «باورهای اعتقادی»
۲۸۷.....	شرک و کفر
۲۹۲.....	بدعت و خرافه پرستی
۲۹۶.....	هتک و وهن مقدسات
۳۰۶.....	سحر و ملحقات آن (کِهانت، فال گیری، دعانویسی، احضار جن و...)
۳۱۱.....	تَعَرُّب پس از هجرت
۳۱۶.....	دوستی و معاشرت با دشمنان دین و منحرفان و...
۳۱۸.....	صَد و اِضلال عن سبیل الله (بازداری و گمراه کردن از راه حق)
۳۲۲.....	تشبه به کَفَّار
۳۲۴.....	احکام گناهان مربوط به «خوردن و آشامیدن»
۳۲۴.....	اسراف و تبذیر
۳۲۷.....	استعمال مسکرات (مست کننده ها) و مواد مخدِّر
۳۳۵.....	خوردنی ها و آشامیدنی های متفرقه حرام
۳۵۰.....	محرمات مربوط به صید و ذبح
۳۶۳.....	احکام گناهان مربوط به «خود گناه»
۳۶۳.....	کوچک شمردن اوامر و نواهی الهی
۳۶۷.....	اشاعَةُ فحشا (گناه) و ترویج فساد
۳۷۲.....	کمک و همکاری با ظالم و گنهکار (در ظلم و گناه)
۳۷۶.....	اعتراف به گناه (نزد خلق خدا)
۳۷۸.....	حضور در مجلس حرام و ورود و خروج حرام
۳۸۶.....	احکام برخی از «گناهان متفرقه»
۳۸۶.....	قنوط من رحمة الله (اظهار ناامیدی از رحمت الهی)

۳۸۸	ذلیل کردن خود (در برابر دیگران)
۳۸۹	مجسمه سازی و تصویرگری حرام
۳۹۱	ریش تراشی
۳۹۴	بیان حرمت گناهان دیگر
۳۹۶	منابع و مآخذ

مقدمه

باسم الله الرحمن الرحيم و الحمد لله رب العالمين. و الصلاة على رسول الله و على آله آل الله لا سيما الامام المنتظر بقیة الله عجل الله تعالی فرجه الشریف.
مَرْوِيٍّ عَنِ الْمُهَدِّيِّ عليه السلام: «اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا تَوْفِيقَ الطَّاعَةِ وَ بُعْدَ الْمَعْصِيَةِ وَ صِدْقَ النَّبِيِّ وَ عِرْفَانَ الْخُرْمَةِ...»^۱

اهمیت اخلاق و مسائل اخلاقی

اهمیت اخلاق و مباحث اخلاقی بر هیچ کس پوشیده نیست. این اهمیت تا جایی است که از اول شخصیت عالم امکان و با اخلاق ترین انسان تاریخ، یعنی حضرت خاتم الانبیاء محمد مصطفی صلی الله علیه و آله نقل شده است که ایشان هدف بعثتشان را تمام کردن «مکارم اخلاق» (فضائل اخلاقی) بیان فرمودند: «إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ».^۲

اصلاح اخلاق و دوست داشتن فضائل اخلاقی امری فطری است؛ چون هیچ انسانی نیست که رذائل اخلاقی را دوست داشته باشد و از فضائل اخلاقی منزجر باشد؛ مگر اینکه فطرت پاک و الهی او دستخوش تغییر شده باشد. بنابراین «اخلاق» و «مسائل

۱. المصباح (للكفعمي)، ص ۲۸۰.

۲. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱۱، ص ۱۸۷.

اخلاقی» از حیات بشر جدایی نمی‌پذیرد؛ زیرا به طور کلی امور فطری از حیات انسان جدایی ناپذیرند.

اقوام روزگار به اخلاق زنده‌اند قومی که گشت فاقد اخلاق، مردنی است^۱

اهمیت شناخت حلال و حرام

«فقه» اصطلاحی - که می‌توان از آن به علم حلال و حرام یاد کرد - نیز به طور کلی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ تا جایی که می‌توان گفت: بیشترین اهتمام علما و فقهای شیعه، در طول تاریخ، بدین مسئله بوده است.

ریشه این اهمیت نیز به تأکیدات متعدد موجود در قرآن و سنت - مبنی بر علم و عمل به حلال و حرام - برمی‌گردد. در اینجا تنها به یک روایت شریف، پیرامون این مطلب، اشاره می‌نماییم:

«عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: سَارِعُوا فِي طَلَبِ الْعِلْمِ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَحَدِيثٌ وَاحِدٌ فِي حَلَالٍ وَحَرَامٍ تَأْخُذُهُ عَنْ صَادِقٍ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا حَمَلَتْ مِنْ ذَهَبٍ وَفِضَّةٍ وَ ذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ يَقُولُ: «مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»^۲... الحديث^۳.

«جابر بن یزید جعفی از امام باقر عليه السلام نقل می‌کند که فرمود: در طلب علم بشتابید؛ زیرا قسم به کسی که جانم در دستش است، یک سخنی که در حلال و حرام از (شخص) راستگویی بگیری (بیاموزی)، بهتر است از دنیا و آنچه از طلا و نقره حمل نماید. و آن (به سبب) این است که همانا خداوند

۱. قطعات ملک الشعری بهار، شماره ۲۴.

۲. الحشر، ۷.

۳. المحاسن، ج ۱، ص ۲۲۷.

می‌فرماید: «هرآنچه رسول (خدا) برای شما آورد، پس آن را بگیرید (عمل کنید) و از هرچه شما را نهی نمود، پس آن را رها کنید.»... الخ.»
در نتیجه مطالبی که ذکر شد، آن دسته از مباحثی که پیوند و ارتباطی بین فقه و اخلاق ایجاد می‌کند، از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشد.

جایگاه ویژه انجام واجبات و ترک محرمات، در سیر به‌سوی «توحید»

در طول تاریخ اسلام، نگرش‌ها و مکاتب اخلاقی و عرفانی گوناگونی وجود داشته‌است که هریک دغدغه سیر به‌سوی کمال بی‌نهایت و وصول به حقیقت مطلق (توحید) را داشته‌اند. به جرئت می‌توان گفت: در قریب به اتفاق این نگرش‌ها و مکاتب، از اولین گام‌های سیر به‌سوی آن کمال بی‌نهایت و -به اصطلاح- سلوک الی الله، انجام واجبات و ترک محرمات است.^۱

ریشه این مسئله (ترک محرمات) نیز علاوه بر قرآن کریم، در کلام عترت طاهره علیهم‌السلام موجود است. در این قسمت، تنها دو نمونه از روایاتی که به این مطلب اشاره می‌فرماید را ذکر می‌نماییم:

۱. «عَنْ سَلَامٍ الْجُعْفِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ الْإِيمَانِ، فَقَالَ: الْإِيمَانُ أَنْ يُطَاعَ اللَّهُ فَلَا يُعْصَى.»^۲ «سَلَامٌ جُعْفِيٌّ مِي گويد: از امام صادق عليه السلام درمورد ايمان سؤال کردم؛ ايشان فرمودند: ايمان آن است که خداوند اطاعت شود، پس در نتیجه مورد عصيان قرار نگیرد.»

۲. «عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مِنْ أَشَدِّ مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَى خَلْقِهِ ذِكْرُ اللَّهِ كَثِيرًا ثُمَّ قَالَ: لَا أَعْنِي سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَإِنْ كَانَ مِنْهُ وَ

۱. از آنجاکه ترک هر عمل واجبی نیز، محرم و معصیت می‌باشد، به‌طور کلی از این مسئله با تعبیر «ترک محرمات» یاد می‌کنیم.

۲. الکافی، ج ۲، ص ۳۳.

لَکِنْ ذِکْرَ اللَّهِ عِنْدَ مَا أَحَلَّ وَحَرَّمَ فَإِنْ كَانَ طَاعَةً عَمِلَ بِهَا وَإِنْ كَانَ مَعْصِيَةً تَرَكَهَا»؛
 «ابوعبیده از امام صادق (ع) نقل می‌کند که فرمود: از شدیدترین چیزهایی
 که خداوند بر خلقش واجب ساخته، ذکر بسیارِ خداست. سپس فرمود:
 مقصودم گفتنِ «سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر» نیست - اگرچه
 این هم از جمله ذکر است -؛ بلکه مقصود یادآوردنِ خدا در آنچه حلال و
 حرام فرموده، می‌باشد که اگر اطاعت خداست، عمل کند و اگر معصیت
 است، ترک نماید.»

عقل نیز حکم می‌کند که اگر چیزهایی مانع تکامل و پیشرفت انسان به مدارج قرب
 الهی است، باید از میان برداشته شود و چه مانعی بزرگ‌تر از گناه و معصیت پروردگار
 متعال؟!۱

عصیان و سرپیچی عبد از امر مولا - که در لسان شرعی «حرام» نامیده می‌شود -
 مبعوض مولا است. با مبعوض مولا نمی‌توان محبوب او گردید. عاشقی که همواره شور
 دیدار معشوقش را در سر دارد و طالبی که قدم در راه رسیدن به مطلوب خود گذاشته، اگر
 کاری که آن معشوق و مطلوب را بیازارد، مرتکب شود، روزبه‌روز از آن محبوب دورتر
 می‌گردد؛ درحالی‌که او خیال می‌کند دارد به محبوب نزدیک می‌شود؛ ولی زهی خیال
 باطل!

برای تثبیت بهتر این مطلب، سزاوار است در اینجا به داستانی زیبا که ضرورت رفع و
 دفع معاصی را در قالب تمثیل بیان می‌کند، اشاره نماییم. مولوی در بخشی از مثنوی
 معنوی خود سروده است:

«ما در این انبار گندم می‌کنیم گندم جمع آمده گم می‌کنیم
 می‌نندیشیم آخر ما به هوش کین خلل در گندم است از مکر موش

موش تا انبار ما حفره زده‌ست وز فنش انبار ما ویران شده‌ست
اول ای جان! دفع شر موش کن وانگهان در جمع گندم جوش کن
گر نه موشی دزد در انبار ماست، گندم اعمال چل ساله کجاست؟!^۱

همان‌طور که در این تمثیل، جمع کردن گندم در انبار بی‌فایده است، چون موشی درون آن است که گندم‌ها را می‌خورد و ازبین می‌برد، تا زمانی که در اعمال ما هم گناه و معصیت و رذائل اخلاقی باشد، می‌توان گفت: جمع کردن اعمال صالح بی‌فایده است؛ زیرا آن بدی‌ها این خوبی‌ها را -مانند آن موش- می‌خورد و ازبین می‌برد.^۲

جایگاه ترک محرمات در مکتب ملاحسینقلی همدانی رحمته‌الله علیه به‌طور خاص

در میان همه گرایش‌ها و مکاتب اخلاقی-تربیتی، در مکتب منسوب به آخوند ملاحسینقلی همدانی رحمته‌الله علیه^۳ -که همان نظام تربیتی بزرگانی چون امام خمینی رحمته‌الله علیه و علامه طباطبایی رحمته‌الله علیه می‌باشد- التزام به شریعت مقدس، ازجمله ترک گناهان ظاهری اهمیت خاصی دارد. تاحدی که باید گفت: این مرحله در این مکتب، به‌منزله مقدمه تلقی می‌گردد.^۴

این مطلب، در کلمات بزرگان این مکتب سلوکی، آشکار است. به‌عنوان مثال: شیخ محمد بهاری رحمته‌الله علیه -که از بزرگان این مکتب و از شاگردان ملاحسینقلی همدانی رحمته‌الله علیه است- نامه‌ای از استاد خود نقل می‌کند که اولین عبارت ایشان (ملاحسینقلی همدانی رحمته‌الله علیه) اینچنین است: «مخفی نماناد بر برادران دینی که به‌جز التزام به شرع شریف در تمام حرکات و سکنات و تکلمات و لحظات و غیرها، راهی به قرب حضرت

۱. مثنوی معنوی، دفتر اول، ص ۲۱.

۲. خوانندگان محترم می‌توانند برای مطالعه بیشتر در این زمینه به کتاب «مراقبات اخلاق توحیدی» (جلد دوم: مراقبه بر حدود الهی)، که توسط مؤسسه جلوه نور علوی رحمته‌الله علیه چاپ شده است، مراجعه نمایند.

۳. می‌توان این مکتب را مکتب اخلاق توحیدی و یا مکتب «نجف» نام نهاد.

۴. درآمدی بر مکتب تربیتی علامه طباطبایی رحمته‌الله علیه، استاد فیاض‌بخش، ص ۶۹.

مَلِكُ الْمَلُوكِ - جَلَّ جلاله - نیست. ...»^۱ تا آنجا که ایشان در انتهای این نامه طولانی می‌فرماید: «الحاصل لا طريق إلى القرب إلا بشرع شريف في كل كَلْبٍ و جزئي»^۲

همچنین خود مرحوم بهاری در همین کتاب، پیرامون ترک گناهان (به عنوان اولین مرتبه مراقبه) می‌فرماید: «إِنَّ السَّالِكَ سَبِيلَ التَّقْوَى يَجِبُ عَلَيْهِ مِرَاعَةُ أُمُورٍ: الْأَوَّلُ تَرْكُ الْمَعَاصِي وَ هَذَا هُوَ الَّذِي بُنِيَ عَلَيْهِ قَوَامُ التَّقْوَى وَ أُسِّسَ عَلَيْهِ أُسَاسُ الْآخِرَةِ وَ الْأَوَّلَى وَ مَا تَقَرَّبَ الْمُتَقَرَّبُونَ بِشَيْءٍ أَعْلَى وَ أَفْضَلَ مِنْهُ»^۳

بنیان‌گذار نظام مقدس جمهوری اسلامی، امام خمینی رحمه الله، به عنوان عارفی که این طریق را پیموده، در کتاب «اربعین حدیث» می‌فرماید: «و بدان که هیچ راهی در معارف الاهی پیموده نمی‌شود، مگر آنکه ابتدا کند انسان از ظاهر شریعت. و تا انسان متأدب به آداب شریعت حقّه نشود، هیچ‌یک از اخلاق حسنه از برای او به حقیقت پیدا نشود و ممکن نیست که نور معرفت الهی در قلب او جلوه کند و علم باطن و اسرار شریعت از برای او منکشف شود و پس از انکشاف حقیقت و بروز انوار معارف در قلب نیز متأدب به آداب ظاهره خواهد بود. و از این جهت دعوی بعضی باطل است که به ترک ظاهر، علم باطن پیدا شود یا پس از پیدایش آن به آداب ظاهره احتیاج نباشد. و این از جهل‌گوینده است به مقامات عبادت و مدارج انسانیت. و شاید موفق شدم به بیان بعضی از آن در این ورقه‌ها، إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى»^۴

۱. تذکرة المتقين، محمدبن محمد بهاری همدانی، ص ۱۷۶.

۲. همان، ص ۱۸۲. ترجمه عبارت: «حاصل اینکه: راهی به قرب الهی به جز (عمل) به شرع شریف در هر امر کلی و جزئی نمی‌باشد.»

۳. همان، ص ۱۵-۱۴. ترجمه عبارت: «همانا پویای راه تقوا، بر او چند امر واجب می‌باشد: اول: «ترک گناهان» و این همان چیزی است قوام تقوا بر آن بنانهاده شده و اساس آخرت و دنیا بر آن استوار گردیده است و اهل تقرب به چیزی والا تر و برتر از آن تقرب نجسته‌اند.»

۴. شرح چهل حدیث (اربعین حدیث)، ص ۸.

پیرامون سیره عملی و علمی علامه طباطبایی رحمته الله علیه - به عنوان یکی از اصلی ترین تبیین کنندگان این مکتب - نیز از تلمیذ بزرگوار ایشان، علامه سید محمد حسین حسینی طهرانی رحمته الله علیه نقل شده است:

«و اما از جهت شرع، خود یک فقیه متشّرع بودند که در رعایت سنن و آداب، بتمام معنی الکلمة بذل توجه داشتند و حتّی از به جا آوردن کوچک ترین مستحبات دریغ نمی نمودند و به آورندگان شرع مُبین به دیده تعظیم و تجلیل و تبجیل می نگریستند. و نسبت به بعضی از صوفیه که به شرع مقدّس آن طور که باید و شاید اهمّیت نمی دهند، معترض و از آنان انتقاد می نمودند؛ و روش آنان را مقرون به خطا و غیر مُصیب به سرمنزل مقصود می دانستند.»^۱

«و همچنین نسبت به کسانی که دارای قوّه عقلیه بوده و حکمت و فلسفه را خوانده بودند، ولی در امور شرعیّه ضعیف بودند، اعتنایی نداشتند و می فرمودند: حکمتی که بر جان ننشیند و لزوم پیروی از شریعت را به دنبال خود نیاورد، حکمت نیست.»^۲

از این دست تعابیر، پیرامون سیره علمی و عملی بزرگان این مکتب سلوکی، بسیار است؛ ولی ما به همین مقدار بسنده می نماییم.

شناخت محرمات، لازمه توبه صحیح و پیشگیری از ارتکاب دوباره

شناخت گناهان و محرمات شرعی نیز در سیر اخلاقی- تربیتی ملاحسینقلی همدانی رحمته الله علیه جایگاه برجسته ای دارد؛ زیرا در ابتدای این سیر، وقتی انسان می خواهد به طور کامل و صحیح از همه گناهان گذشته خود، توبه نماید، لازمه آن این است که همه محرمات را بشناسد؛ چون ممکن است او مرتکب حرامی شده باشد، در حالی که اصلاً

۱. مهر تابان، ص ۱۲۳.

۲. همان، ص ۱۲۵.

نمی دانسته آن عمل، حرام است.^۱ همچنین اگر کسی احکام و شرایط فقهی توبه را نداند، ممکن است که توبه او -از نظر شرعی- ناقص بوده و همواره او نسبت بدین مسئله جاهل باشد. (در این اثر، احکام و شرایط توبه نیز ذکر شده است.)

از طرف دیگر، بعد از توبه و تطهیر اعمال گذشته، انسانی که قصد طریق الی الله را نموده، باید «گناه شناس» باشد تا دوباره گرفتار این بلاهای خانمان سوز نشده و از آلوده شدن نفس پاک خود، «پیشگیری» نماید.

پس شناخت احکام گناهان، حداقل از دوجهت، ضرورت و فایده دارد. (یکی از جهت «توبه از گذشته و محاسبه اعمال گذشته» و دیگری از جهت «پیشگیری نسبت به آینده».) براین اساس، در مکتب تربیتی ملاحسینقلی همدانی رحمته الله علیه و علامه طباطبایی رحمته الله علیه شناخت محرمات جایگاه ویژه ای دارد.

پاسخ به یک شبهه

ممکن است کسی اشکال کند که: در روایات اهل بیت علیهم السلام گناه عالم از گناه جاهل بزرگ تر و عقوبت آن سنگین تر است؟^۲ پس همان بهتر که ما گناهان را کامل نشناسیم؛ زیرا علم بیشتر همان و عذاب شدیدتر همان!

در پاسخ به این شبهه باید گفت: اولاً، این دسته از روایات، منافاتی ندارد با روایاتی که به «فضل عالم بر جاهل» تأکید می نمایند؛^۱ زیرا به طور کلی دانستن و علم برتر است

۱. البته گاهی هم برعکس این مسئله پیش می آید؛ یعنی انسان گمان می کند عملی حرام است، درحالی که اصلاً حرام نبوده و کاملاً مباح است. (در کتاب حاضر، این رویکرد نیز لحاظ شده است؛ یعنی مثلاً در ذیل بخش «اقسام و مصادیق»، بعضاً مسائلی آورده شده که شاید افرادی گمان کنند مصداق آن گناه و حرام می باشد؛ درحالی که از نظر آن فقیه اینگونه نیست.)

۲. مانند این روایت: «عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ: يَا حَفْصُ! يُعْفَرُ لِلْجَاهِلِ سَبْعُونَ ذَنْبًا قَبْلَ أَنْ يُعْفَرَ لِلْعَالِمِ ذَنْبٌ وَاحِدٌ.» (امام صادق عليه السلام فرمود: ای حفص! برای جاهل هفتاد گناه آمرزیده می شود، قبل از اینکه برای عالم یک گناه آمرزیده شود.) (الکافی، ج ۱، ص ۴۷)

نسبت به ندانستن و جهل.^۲ بنابراین، احادیثی که گناه عالم را از گناه جاهل سنگین‌تر می‌داند، در مقام بیان شدت مسئولیت عالم است و اینکه از یک‌فرد آگاه بیشتر از یک‌فرد ناآگاه توقع می‌رود؛ نه اینکه نباید عالم شد و در جهالت ماند.

ثانیاً، مثل فردی که به دنبال شناخت محرمات نمی‌رود، به خیال اینکه دانستن این مسائل برای انسان - به اصطلاح - دردسرساز می‌شود، مثل کسی است که ویروسی وارد بدنش شده و او اصلاً خبر ندارد. این ویروس کم‌کم بدن این فرد را از بین می‌برد؛ درحالی‌که او غافل است. از این فرد سؤال می‌کنیم که: اگر این ویروس را شناسایی کنید و آن را از بین ببرید، بهتر است یا اینکه نسبت به آن بی‌اعتنا بوده و آن را شناسایی نکنید؟!

گناه نیز اگر زود شناسایی نشده و از میان اعمال ما بیرون نرود، کم‌کم اعمال صالح ما را از بین می‌برد و آن‌ها را بی‌تأثیر می‌کند؛ زیرا چه بخواهیم و چه نخواهیم، گناه - مانند آن ویروس - آثار شوم خود را می‌گذارد. این درحالی است که ویروس، جسم انسان را مضمحل می‌کند و گناه، قلب و روح آدمی را منکدر. بنابراین، به ضرورت شناخت احکام گناهان خدشه‌ای وارد نیست.

تبیین مقصود از «احکام گناهان»

مقصود از «احکام گناهان» یا به تعبیر کامل‌تر: «احکام فقهی گناهان»، حکم‌های تکلیفی شرعی (واجب، مستحب، مباح، مکروه و حرام) مرتبط با گناهان و محرمات

۱. به عنوان نمونه: «عَنْ طَلْحَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: الْعَامِلُ عَلَى غَيْرِ بَصِيرَةٍ كَالسَّائِرِ عَلَى غَيْرِ الطَّرِيقِ لَا يَزِيدُهُ سُرْعَةُ السَّيْرِ إِلَّا بُعْدًا.» «طلحه بن زید می‌گوید: از امام صادق عليه السلام شنیدم که می‌فرمود: کسی که بر غیر بصیرت عمل کند، مثل کسی است که بر غیر راه حرکت کند؛ سرعت حرکت فقط دوری او را افزایش می‌افزاید.» (الکافی، ج ۱، ص ۴۳)

۲. «...قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ» (الزمر، ۹). «...بگو: آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند، برابرند؛ منحصرأ صاحبان اندیشه متذکر می‌شوند.»

می‌باشد. در نتیجه، مباحث آن مربوط به علم «فقه» می‌باشد. برای مثال، در مورد گناه «غیبت»، غیبت کودک و مجنون یا مسئله غیبت غیرمسلمان یا اساساً تعریف فقهی «غیبت» و... موضوعات و احکام فقهی «غیبت» محسوب می‌شود.

بنابراین در این اثر به موضوعات و مباحث اخلاقی مربوط به آن گناه، مانند ریشه‌ها و علل اخلاقی آن یا رذائل اخلاقی مرتبط با آن و یا پیامدهای دنیوی و اخروی اش و... - باوجود اهمیت‌شان - پرداخته نمی‌شود. این مباحث باید در جایگاه دیگری مطرح شود و این موارد مربوط به علم «اخلاق» می‌باشد. (چنانچه علمای اخلاق در کتب اخلاقی بدان پرداخته‌اند). درواقع می‌توان عنوان کلی این مباحث را «احکام اخلاقی گناهان» دانست؛ نه «احکام فقهی» آن‌ها.

پیشینه «احکام فقهی گناهان»

مسائل و احکام فقهی مربوط به گناهان، بیشتر در کتاب‌های «مکاسب محرّمه» ای است که فقها تدوین فرموده‌اند که به جرئت می‌توان پرچم‌دار ایشان را شیخ اعظم انصاری رحمته الله علیه دانست. همان‌طور که خوانندگان محترم مستحضر هستند و از این عنوان نیز پیداست، موضوع «مکاسب محرّمه»، کسب‌ها و تجارت‌های حرام می‌باشد. از جمله این کسب‌ها و از جمله ابواب کتاب‌های مکاسب محرّمه: آن کارهایی است که اکتساب به آنها حرام است؛ به سبب اینکه خود این کارها عمل حرامی می‌باشد. «ما یحرم الاکتساب به لکونه عملاً محرّماً فی نفسه». احکام مربوط به گناهان، بیشتر در این باب مطرح شده‌است. بدین ترتیب که به بهانه طرح این موارد (مثل غیبت، کذب، دشنام، غنا و...)، معنا و احکام مربوط به آن‌ها نیز بحث شده‌است که برای اهل علم و طلاب علوم دینی بسیار جای تأمل و تحقیق دارد.

علاوه بر کتاب «مکاسب محرّمه» (اثر گران سنگ شیخ اعظم انصاری) و شروح و حواشی متعدد آن، می‌توان از «المکاسب المحرّمة»، اثر فقهی امام خمینی رحمته الله علیه، «احکام

المتاجر المحرمة»، اثر فقيه نبیل، شیخ مهدی کاشف الغطاء رحمته الله و نیز «المکاسب المحرمة»، اثر آیت الله اراکی رحمته الله و... نام برد.

در این مجال، لازم است در میان آثار فقهی عظام عصرمان، از رساله توضیح المسائل فقهی-اخلاقی آیت الله العظمی مظاهری رحمته الله نیز یاد کنیم. ایشان بخش دوم رساله توضیح المسائل را به احکام فقهی-اخلاقی مربوط به بسیاری از گناهان، اختصاص داده‌اند. در اثر پیش رو، از این منبع نیز استفاده شده است؛ تا آنجا که-بنابر توضیحاتی که بیان خواهد شد- اسلوب کلی این کتاب و بسیاری از عناوین، از اثر مذکور معظّم له، الهام گرفته شده است.

ضمن تکریم و تعظیم آثار فقهی بزرگمان -از جمله آثار ذکر شده- جای خالی اینکه این موضوع (احکام فقهی گناهان)، به شکل مجزا و مبسوط، مطرح گردد، احساس می‌شود؛^۱ به این معنا که ما کتاب یا رساله‌ای فقهی که به طور مستقل و مفصل، تحت عنوان «احکام گناهان» یا «فقه الذنوب» و عناوینی از این دست، تدوین گشته باشد، یافت نکردیم.

تدوین مجموعه کتاب‌های «احکام گناهان»

در راستای دغدغه مذکور، گردآوری و سپس تبویب و تدوین احکام همه محرمات، از سال ۱۳۹۷، به توصیه و تحت اشراف جناب استاد محمدتقی فیاض بخش رحمته الله، در موسسه جلوه نور علوی، به طور جدی آغاز گردید. در مراحل انجام این پروژه گسترده، بیش از ده نفر از طلاب فاضل حوزه علمیه -هریک به نحوی- همکاری داشته‌اند. مجموع ساعات علمی اختصاص یافته به این پژوهش -تابه حال- بیش از سه هزار ساعت مفید می‌باشد.

۱. البته همان طور که اشاره شد، آیت الله مظاهری رحمته الله به طور مستقل به این موضوع پرداخته‌اند؛ اما ایشان نیز احکام همه گناهان را مطرح نفرمودند.

اثر پیش رو که حاوی نظرات فقهی مرجع عالی قدر، آیت الله العظمی سیستانی رحمته الله علیه است، بخشی از پروژه گسترده «احکام گناهان» می باشد.^۱ در ادامه مطلب، به مراحل تدوین این اثر اشاره خواهد شد.

مراحل گردآوری و تدوین این اثر

تهیه عناوین گناهان و ملاک انتخاب آنها

با استعانت از روایات مربوط به گناهان و نیز کتب فقهی مرتبطی که اشاره شد و برخی منابع فقهی-اخلاقی دیگر، فهرستی از گناهان-به اصطلاح- شرعی و ظاهری که ارتکاب آنها حرمت فقهی دارد، مهیا گردید. ملاک انتخاب این عناوین (گناهان) آن بود که بدون هیچ قید و شرطی، فقیه، تحقق آن (یعنی عمل به آن) را حرام بداند؛ از بزرگترین گناهان کبیره (که در رأس آنها «شرک و کفر» است) گرفته تا گناهان خیلی کوچکتر، بررسی شده و با جست و جوی های گسترده و مراجعات متعدد به منابعی که ذکر خواهد شد، مسائل و استفتائات مربوط به این گناهان، استخراج و تنظیم و دسته بندی گردید. با دسته بندی و عنوان بندی ای که انجام شد، مجموع این گناهان، به حدود هشتاد مورد رسید.

برخی از این عناوین، کاملاً مشهور بوده و در ابواب کتب روایی و بالتبع کتب فقهی-اخلاقی با همین عنوان از آنها یاد شده است؛ مثل غیبت، تهمت، کذب (دروغ)، ربا، قطع رحم و...؛ اما برخی دیگر، با اینکه از نظر فقها، مصادیق حرامی دارند، ولی عنوان خاصی را برای آن در منابع مذکور نمی توان یافت. به دلیل اینکه می توان آنها را ذیل یک موضوع مشخص قرار داد، عنوانی برای این مصادیق مشخص شده است؛ مثلاً

۱. خوانندگان محترمی که می خواهند خلاصه نظرات آیت الله العظمی سیستانی رحمته الله علیه و نیز داور عالی قدر دیگر-رهبر معظم انقلاب رحمته الله علیه و آیت الله العظمی مکارم شیرازی رحمته الله علیه - را ملاحظه بفرمایند، می توانند به «احکام گناهان مورد ابتلا» که جلد اول از این پروژه بوده و توسط مؤسسه جلوه نور علوی رحمته الله علیه به چاپ رسیده، مراجعه بنمایند.

همان‌طور که می‌دانید، از نظر غالب فقهای عصر ما، هر کاری که موجب تضعیف نظام اسلامی بوده و یا مصداق جدی قانون‌شکنی در جامعه و نظام اسلامی باشد، شرعاً حرام می‌باشد. این موارد با اینکه گناه هستند، ولی نمی‌توان عنوان خاصی در ابواب روایی و حتی فقهی-اخلاقی برایشان یافت. لذا عنوانی با این تعبیر برایشان مشخص شده است: «قانون‌شکنی و رعایت نکردن قوانین نظام اسلامی».

نکته دیگر در مورد این عناوین آنکه: اگر بخواهیم با یک نگاه دقیق منطقی و فقهی عناوین محرمات را بررسی کنیم، بسیاری از گناهان ذیل یک عنوان کلی تر قرار می‌گیرد. در این صورت، تنها آن عنوان کلی تر باید مطرح شود و دیگر نیاز نیست عناوین جزئی مطرح گردند؛ مثلاً «غیبت»، «تحقیر»، «تمسخر»، «فحش و دشنام» و... می‌تواند ذیل عنوان کلی «ایذا» (اذیت کردن) یا «وهن» قرار می‌گیرد یا مثلاً «اکل مال یتیم»، «سرقه»، «غصب» و محرماتی از این دست، تحت عنوان کلی «مصرف به ناحق حق الناس» می‌باشد. با وجود اینکه تا حد امکان، این مطلب رعایت شده است؛ اما عمدتاً این عناوین جزئی تر به عنوان یک گناه مستقلاً ذکر گردیده است. به این دلیل که هم در میان السنه بزرگان و فقهایی - همچون شیخ انصاری رحمته الله علیه، در مکاسب - و هم در میان توده مردم این گونه استعمال شده و می‌شود؛ ضمن اینکه حفظ این عنوان‌ها، به دقت بیشتر روی مسائل و احکام هریک کمک می‌نماید.

گردآوری نظرات مراجع عظام تقلید از منابع

در گام دوم، هر مسئله و حکم شرعی که با هریک از این گناهان مرتبط است، از منابع مربوطه - که جلوتر ذکر می‌شود - استخراج گردید. منابع این اثر

بر اساس مطالبی که بیان شد، طبعاً منابع این پروژه، آثار و کتب فقهی - فتوایی فقههای عظام می‌باشد. (اگرچه، از کتب فقهی - استدلالی ایشان نیز می‌توان، در این راستا، استفاده نمود.)

باتوجه به اینکه هدف از گردآوری این اثر، استفاده مکلفین و مقلدین حال حاضر و اطلاعشان از احکام گناهان می باشد و نیز غالب آن ها در احکام شرعی از مراجع تقلید در قید حیات (دامت برکاتهم) تقلید می نمایند، پس توقع می رود که تنها فتاوی این بزرگان مدّ نظر باشد. بنابراین، منابع ما در این گردآوری، آثار فقهی مراجع در قید حیات (دامت برکاتهم) می باشد.

ازطرفی باتوجه به گستردگی «احکام گناهان»، اگر قرار باشد در این اثر، فتاوی همه مراجع عظام حال حاضر آورده شود، این اثر، کتابی چندهزار صفحه ای می شد و سال های سال گردآوری و تدوین آن به طول می انجامید.

بنابراین، در این پروژه، به طور کلی نظرات و فتاوی سه تن از مراجع عظام حال حاضر، استخراج شده است: رهبر معظم انقلاب علیه السلام، آیت الله العظمی سیستانی رحمته الله و آیت الله العظمی مکارم شیرازی رحمته الله.

اثر حاضر، تنها مشتمل بر فتاوی مرجع عالی قدر حضرت آیت الله العظمی سیستانی رحمته الله بوده و -همان طور که پیش تر اشاره شد- در مجلدات دیگر این مجموعه، به فتاوی دو مرجع عالی قدر دیگر پرداخته شده است.

از جمله منابع استخراج نظرات آیت الله العظمی سیستانی رحمته الله، رساله توضیح المسائل معظم له، رساله توضیح المسائل جامع (چهارجلدی)، «منهاج الصالحین» (فقه استدلالی)، رساله «فقه برای غرب نشینان»، کتاب «مناسک حج» و پایگاه اطلاع رسانی دفتر معظم له می باشد.

همچنین، در روند گردآوری، مسائل و سؤالات مهمی که توضیح و پاسخ آن ها از میان منابع مذکور یافت نشد، در قالب استفتایی رسمی -به صورت اینترنتی- به پایگاه اطلاع رسانی رسمی ایشان ارسال شد و پاسخ آن -بدون دخل و تصرفی- به مطالب کتاب ملحق گردید.

لازم به ذکر است که تلاش ما در تنظیم این اثر، وفای به متن موجود در منابع (خصوصاً رساله‌های عملیه) بوده و به دلخواه خود دخل و تصرفی در عبارات آن‌ها نشده است؛ البته در برخی موارد اندک که متن پرسش یا پاسخ یا توضیح مسئله‌ای طولانی شده و نقل مستقیم و کامل آن، موجب رنجش خوانندگان محترم می‌شد - با حفظ کامل مضمون و محتوا - عبارت مربوطه، اندکی تلخیص شده است.

تنظیم و تدوین مسائل براساس یک اسلوب واحد

اسلوب و قالب کلی مدّ نظر ما در طرح مسائل و استفتائات به دست آمده پیرامون هریک از موضوعات (گناهان)، بدین صورت است:

(۱) در آغاز، برای هر گناه، آیه‌ای از کلام الله مجید که مربوط به آن است و نیز و یک یا چند روایت پیرامون آن از جوامع روایی ذکر شده است تا به جایگاه آن گناه، در ثقلین نیز اجمالاً اشاره شود.

(۲) معنا و حکم آن گناه: ابتدا «حکم» آن (که به فتوا یا بنابر احتیاط واجب، «حرمت» است)، بیان گردیده و اگر آن گناه نیاز به تعریف دارد، «تعریف» آن ذکر شده است. توضیح آنکه: برخی از محرمات - مانند غیبت و تهمت و ... - نیاز به تعریف دارد و تعریف فقهی آن هم در آثار مرجع عالی‌قدر ذکر شده است؛ اما برخی دیگر نیاز به تعریف ندارد و معنای آن واضح است؛ مانند توهین و تحقیر یا فحش و دشنام و طبعاً برای این نوع از محرمات تعریفی ذکر نکرده‌ایم.

(۳) اقسام و مصادیق آن گناه: معمولاً این‌طور است که هر گناه اقسامی دارد. طبعاً باید این اقسام نیز ذکر شود تا شناخت معنا و احکام آن گناه دقیق‌تر گردد؛ مثلاً «ربا» - که از بزرگ‌ترین گناهان است - سه قسم می‌شود (ربای در معامله - ربای

در قرض - ربای دیرکرد). هریک از این اقسام احکام خاص خود را دارد. در این میان مصادیق متعدد آن گناه - مثلاً «غیبت» - ذکر می شود تا معلوم شود چه مواردی غیبت هست و چه مواردی، نیست. (برای مثال، آیا غیبت کودک یا دیوانه اساساً غیبت محرم هست یا خیر؟ و...)

در این بخش، همچنین مواردی ذکر می شود که یک فعلی در یک صورتش مصداق آن گناه و حرام بوده و در صورت و حالت دیگرش مصداق آن نمی باشد. برای مثال، بسیاری از افعال مانند «کشیدن کاریکاتور اشخاص، اگر مصداق هتک حرمت مؤمن و اهانت به او باشد، جایز نیست، ولی اگر در عرف امروز، هتک و توهین به حساب نیاید، اشکال ندارد.»^۱ این دست از مسائل نیز ذکر شده؛ چون به هر حال یک نوع آن، مصداق گناه است.

۴) احکام فرعی آن گناه: بعد از اینکه اقسام و مصادیق آن محرم ذکر می شود، مسائلی مطرح می گردد که پیرامون آن گناه بوده و - به اصطلاح - «فروعاً» حرام می باشد؛ ولی مصداق آن نیست. برای مثال: وقتی حرمت «غنا» مطرح و سپس اقسام و مصادیق آن ذکر می شود، این سؤال پیش می آید که آیا - مثلاً - تعلیم و تعلّم و گرفتن اجرت بر آن و... نیز حرام است؟ این گونه مسائل، «احکام فرعی» نام گذاری شده است.

۵) استثنائات آن گناه: بیشتر محرمات، استثنائاتی دارند و به اصطلاح: حکم حرمت «تخصیص» می خورد؛ یعنی همان گناهی که به خودی خود حرام یا حتی جزو محرمات کبیره بود، در بعضی موارد جایز و بلکه واجب می شود.

۱. رساله توضیح المسائل جامع آیت الله العظمی سیستانی، ج ۲، مسئله ۴۲۴.

(مثلاً به طور کلی «ربا» حرام است؛ ولی همین ربا بین پدر و فرزند جایز است).

این موارد جواز، در این قسمت (مُستثنیات) ذکر می‌گردد.

۶) توبه از آن گناه: در آخر، اگر مسئله‌ای پیرامون کیفیت توبه از آن گناه، یافت شده، ذکر می‌گردد.

سرفصل‌های فوق، یک چیدمان کلی است که سعی شده در بیشتر موضوعات (گناهان) رعایت شود؛ اما فناوای مربوط به برخی از موارد فوق، در یکسری از گناهان، یافت نمی‌شود یا اساساً موضوعیتی ندارد. برای مثال: موضوع «دروغ»، هم تعریف و حکم آن ذکر شده است؛ هم مصادیق و احکام فرعی آن و هم استثنائات و توبه از آن؛ اما -مثلاً- برای موضوع «عاق والدین»، موردی تحت عنوان «استثناء»، متصور نیست یا مثلاً تعریف موضوع «سرقت»، روشن است و نیاز به بیان ندارد. طبعاً این موارد، در این اثر، ذکر نشده است. (البته در برخی گناهان، بعضی از این موارد -اقسام و احکام فرعی و ...- به سبب اینکه در منابع، مطلبی در این باره یافت نشده، ذکر نگشته است).

عنوان زنی برای هر مسئله

برای هریک از مسائل (اعم از پرسش و پاسخ و غیر آن)، عنوان و -به اصطلاح- نمایه‌ای زده شده است تا موضوع مسئله، اجمالاً مشخص باشد؛ خصوصاً در پرسش و پاسخ‌های طولانی.

در برخی موارد، ذیل یک نمایه، بیش از یک پرسش یا مسئله نوشته شده است؛ زیرا نمایه همه آن‌ها یک چیز می‌باشد؛ البته ممکن است مضمون هر سؤال یا مسئله اندک تفاوتی در جزئیات داشته باشد.

نکته دیگر آنکه: در ترتیب مسائل (خصوصاً در بخش «اقسام و مصادیق»)، سعی شده است در عین حفظ سیر منطقی آن‌ها، هر مسئله به ترتیب اهمیت و مورد ابتلا بودنش ذکر شود.

دسته بندی محرّمات

در آخر، تصمیم بر آن شد که همه این موضوعات (محرّمات) یک دسته بندی کلی و منطقی شود. یک نگاه این است که محرّمات را به لحاظ اینکه از کدام یک از اعضا و جوارح صادر می شود، دسته بندی کرد؛ یعنی همه گناهان تقسیم شوند به: گناهان چشم، گناهان زبان، گناهان شکم، گناهان دست و...؛ اما مشکل این نوع تقسیم بندی آن است که بسیاری از محرّمات این طور نیست که فقط یکی از اعضا و جوارح گنهکار مرتکب آن بشود (البته غیر از «گناهان زبان»؛ گناهانی مانند «تعرب بعد از هجرت»، «عاق والدین»، «قطع رحم»، «بدعت» و... بنابراین، در این اثر، به سراغ تقسیم بندی دیگری رفتیم. تقسیم بندی دیگری که این کتاب براساس آن شکل گرفت عبارت است از:

۱. گناهان «زبان» (شامل: غیبت، دروغ، تهمت، دشنام، توهین و تمسخر و...؛
۲. گناهان «مالی» (شامل: ربا، رشوه، غش در معامله، کم فروشی، اکل مال یتیم، غصب و...؛
۳. گناهان «روابط زن و مرد و ملحقات آن» (شامل: محرّمات پوشش و حجاب، نگاه حرام، لمس و مس حرام و...؛
۴. گناهان مربوط به «لهو و لعب» (شامل: غنا و موسیقی حرام، رقص و قمار)؛
۵. گناهان مربوط به «حقوق و تعاملات خانوادگی و اجتماعی» (شامل: ایذا، حبس و تضییع حق الناس، عاق والدین، قطع رحم و...؛

۶. گناهان مربوط به «باورهای اعتقادی» (شامل: شرک و کفر، بدعت و

خرافه‌پرستی، هتک مقدسات، تعزب پس از هجرت، سحر و...);

۷. گناهان مربوط به «خوردن و آشامیدن» (شامل: اسراف و تبذیر، استعمال

مسکرات و مواد مخدر، خوردنی‌ها و آشامیدنی‌های متفرقه حرام، محرّمات

صید و ذبح و...).

۸. گناهان مربوط به «خود گناه» (شامل: «اشاعه و ترویج گناه»، «کمک به گنهکار»،

«حضور در مجلس گناه»، «کوچک شمردن اوامر و نواهی الهی»);

۹. گناهان متفرقه: در انتهای کتاب چند مورد از محرّمات مطرح می‌شوند که در

هیچ‌یک از تقسیم‌بندی‌های فوق قرار نمی‌گیرند (شامل: «اظهار ناامیدی از

رحمت الهی»، «ریش تراشی»، «ذلیل کردن خود» و «مجسمه‌سازی و تصویرگری

حرام»).

همچنین در ابتدای کتاب، پیش از طرح مباحث فوق، از «توبه» سخن گفته

شده است. («توبه» در ثقلین و مسائل و احکام کلی پیرامون آن).

یکی از اغراض و فواید این نوع تقسیم‌بندی آن است که هرکس با توجه به سبک زندگی،

دغدغه و نیاز و ابتلای خود می‌تواند به موضوعات مرتبط با آن به راحتی مراجعه نموده و

از احکام شرعی پیرامون آن موضوعات مطلع شود. مثلاً شخصی که در فضای کسب و کار

و درآمدزایی بوده و برای او خطر افتادن در دام گناهان مالی بیشتر است، به بخش

«گناهان مالی» مراجعه می‌نماید یا مثلاً جوانی که در محیط دانشگاه بوده و گناهان

مربوط به «روابط زن و مرد» برای او بیشتر مورد ابتلا و مهم است، به این بخش مراجعه

می‌کند و....

در پایان، لازم است از برادران ارجمندم، حجج اسلام محمدتقی جوادی، محمدهادی

محمودی و دیگر عزیزانی که هریک به نحوی در گردآوری این اثر همکاری نمودند،

قدردانی کنم. از خداوند مَثان طلب می‌نماییم که این قلیل را به فضل و کرم کثیرش از ما قبول فرموده و مورد رضای وجود مبارک امام زمانمان حضرت بقیة الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار دهد؛ **إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى**.

سجاد را زگردانی

فروردین ۱۴۰۲، مصادف با رمضان المبارک ۱۴۴۴

توبه

«توبه»، در ثقلین

الف. «توبه»، در قرآن

﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ٧٧﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يُمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارًا أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ١﴾

«بی تردید توبه نزد خدا فقط برای کسانی است که از روی نادانی مرتکب کار زشت می شوند؛ سپس به زودی توبه می کنند؛ این ها هستند که خدا توبه آنان را می پذیرد و خدا همواره دانا و حکیم است. (۱۷)»

و برای کسانی که پیوسته کارهای زشت مرتکب می شوند تا زمانی که مرگ یکی از آنان فرا رسد [و در آن لحظه که تمام فرصت ها از دست رفته] گوید: اکنون توبه کردم و نیز برای آنان که در حال کفر از دنیا می روند، توبه نیست. این ها هستند که عذابی دردناک برای آنان آماده کرده ایم.»